

Az apahiány vizsgálata a Z generáció körében

Gajda Nikolett

ganiki2000@gmail.com

SZTE JGYPK Alkalmazott Pedagógiai Intézet

Gál Anikó

gal.aniko@szte.hu

SZTE JGYPK Alkalmazott Pedagógiai Intézet

Hódi Ágnes

hodi.agnes@szte.hu

SZTE JGYPK Alkalmazott Pedagógiai Intézet

Tanulmányunk fókuszában az apahiány vizsgálata áll a Z generáció körében. Munkánk elméleti részében bemutatjuk a különböző családtípusokat és azok jellemzőit, majd a szülők együttes működésének hatásai, illetve a nevelési sajátosságok leírása után értekezünk a gyermek előtt álló férfiminta/apafigura meglétének és hiányának következményeiről, az apa gyermekéhez való viszonyulásáról és az apa hiányának okairól. Vizsgálatunk célja az apák hiányának a Z generáció életére és személyiségére gyakorolt hatásainak vizsgálata. Kiemelt célunk az apa nélkül felnövő fiatalok személyiségjegyeinek, valamint az apahiány hatásainak, következményeinek feltárása. Kutatásunkat egy saját fejlesztésű online kérdőív segítségével végeztük, amellyel – a demográfiai adatok mellett – az édesapa alapvető tulajdonságairól, a válaszadó fiatal személyiségéről gyűjtöttünk adatokat. Eredményeink megerősítik, hogy a családban mindkét szülő – köztük az apa – gondozásban, nevelésben betöltött szerepe is egyaránt meghatározó a gyermek személyiségfejlődése szempontjából, hiszen a gyermek a szülei által közvetített minta alapján sajátítja el azokat az ismereteket, benyomásokat, attitűdöket és szokásokat, melyek a későbbi társadalmi beilleszkedés alapját is képezik.

Kulcsszavak: *szülői minták, szülői szerepek, apahiány, szociálpedagógia*

*

Bevezetés

A XXI. században egyre gyakrabban találkozhatunk csonka, valamint olyan családokkal, amelyekben a szülők már boldogtalanok, vagy ahol az édesapa gyakorlatilag minden idejét a munkahelyének, a karrierjének szenteli, így a gyermekkel kevés minőségi időt képes együtt tölteni (Csernus, 2009; Coulombe és Zimbardo, 2015). Pedig a gyerekeknek egyaránt szükségük van az édesapjuk jelenlétére is, hiszen általa tanulják meg azt, hogy mi a különbség a férfi és a nő között; mit jelent a férfiszerep egy

családban (Hegedűs, 2006). Bár a XX. század második felében megnőtt a családra és a gyermekkorra vonatkozó vizsgálatok száma, mégis meglepően kevés adatot találhatunk arra vonatkozóan, hogy milyen szerepet játszottak az apák gyermekeik és főleg fiatal gyermekeik életében, fejlődésében, nevelésében (Buja, 2008).

Kutatásunkhoz egy online kérdőívet használtunk eszközü, amely segítségével azokat a 18–24 éves fiatalokat céloztuk meg, akik valamilyen okból kifolyólag édesapa nélkül nőttek fel. Céljaink között szerepelt, hogy közelebb kerüljünk az apa nélkül felnövő fiatalok tulajdonságaihoz, személyiségjegyeihez, valamint hogy megismerjük az édesapa hiányának legfőbb okait. Mindezekon felül kíváncsiak voltunk arra is, hogy az apa nélkül nevelkedő Z generáció fiataljai számára létezik/létezett-e valaki, akire „apapótlékként” tudnak/tudtak tekinteni. Fontos megjegyeznünk, hogy nemcsak az édesapa tényleges, fizikai hiányát, hanem a szellemi, érzelmi hiány hatásait is vizsgáltuk.

Családtípusok a statisztikai adatok tükrében

A családtípusok vagy más néven családformák értelmezése kapcsán többféle változat juthat eszünkbe. Léteznek nukleáris családok, csonka családok, mozaikcsaládok, többgenerációs családok stb. Az 1970-es években többségében házasságban éltek a párok, azonban azóta mind a családstruktúra, mind pedig a család nevelési sajátosságai megváltoztak. A Központi Statisztikai Hivatal¹ adatai szerint a házasságok száma csökkenő tendenciát mutat, ellenben a válások száma növekedésnek indult. Ebből kifolyólag számos gyermek nő fel úgy, hogy szülei élettársi kapcsolatban állnak egymással, vagy éppen úgy, hogy a válás következményeképpen csonka családban nevelkedik. A KSH 2016-ban mért adatai szerint a dinamikus terjedésnek induló egyszülős családmodell 2011-től kezdődően öt év leforgása alatt harmincnégyezerrel csökkent, míg az élettársi kapcsolatok száma közel nyolcvanezerrel nőtt.

A családformák között említhetők a párkapcsolatban vagy élettársi kapcsolatban élő heteroszexuális, illetve homoszexuális párok családjai, az egyszülős családok, a házasságban élők családjai, valamint a gyermektelen párok családjai. Az adatok között látható, hogy 2001-hez képest az egyszülős családok aránya 2016-ban is közel hasonló maradt, 16,5%-ról 18,3%-ra emelkedett. A gyermeket vállaló házaspárok aránya némileg csökkent, 44,9%-ról 15 év alatt 35,1%-ra redukálódott az arányuk. A gyermek nélkül élő házaspárok aránya stagnálni látszik. Az ezredforduló tájékán 29,1%-os, 2016-ban pedig 28,9%-os aránnyal képviseltették magukat a társadalmunkban. A gyermekkel, illetve a gyermek nélkül élő élettársak aránya is emelkedett. A korábbi, 2001-es 4,7%-os, valamint 4,8%-os arányról 9,1%-ra és 8,6%-ra fejlődtek. Az egyszülős családok kialakulásának hátterében legfőképpen halál, illetve válás áll. Amíg 1980-ban az egyszülős

1 Mikrocenzus 2016. A háztartások és a családok adatai (2018). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

családmodell kb. 10%-os volt, addig 2011-re már elmondhatóvá vált, hogy minden ötödik család ilyen formában neveli gyermekét. Öt év elteltével, 2016-ra a társadalom 18%-ára bizonyult igaznak, hogy egy szülő gyermekkel típusú családban él. Az ezen az elven működő családok túlnyomó többségében az anya az egyedül nevelő, az apa csak 14%-os arányban fordul elő egyszülős család családfőjeként.

A KSH 2011-es adatai² szerint az egyszülős családok száma az 1980-as adatok óta folyamatosan emelkedik, melyekben jellemzően az édesanya neveli a gyermeket. A csonka családok aránya is emelkedésnek indult, hiszen azt is megvizsgálták, hogy míg 2001-ben 778 ezer gyermek nevelkedett csonka családban, a tíz évvel későbbi adatok szerint a csonka családban felnövő gyermekek száma 18%-kal megnőtt. A fentebb említett népszámlálási adatokból látható, hogy a gyermeket egyedül nevelők igen magas arányban, 76%-ban már betöltötték 40. életévüket. Az egyedül nevelő apák átlagos életkora 50–59 év közé tehető, míg az anyák a 40–49 évesek korosztályába sorolhatók. Ezek a családfők többségében (44%) elváltak vagy özvegyek (30%), legmagasabb iskolai végzettségük pedig tíz év alatt szintén emelkedett. Az egyszülős családok legnagyobb arányban a fővárosban, valamint nagyobb településeken fordulnak elő, főleg lakótelepi lakásokban, melyek átlagosan hatvan négyzetméteres hasznos alapterülettel rendelkeznek. Szintén megfigyelhető, hogy az egy gyermeket egyedül nevelő szülők aránya jelentősen magasabb a kettő, a három vagy a háromnál több gyermeket nevelő szülőkénel.

Az apa lényegesen kisebb százalékban van jelen gyermeke életében egyedüli szülőként. Bár az arány maga valamelyest emelkedett a korábbi évekhez viszonyítva, 2011-ben még mindig csak 13% volt apás család az egy szülő által nevelt gyerekes családok közül. Az apa főleg Pest vármegyében látja el családfőként a feladatait. Az örökbe fogadott, valamint nevelt gyermekek tekintetében elmondható, hogy az apák az anyáknál gyakrabban nevelik nem vér szerinti gyermeküket egyedül. Az apás családokban jellemzően idősebbek a gyermekek, az anyák pedig főként a kisebb (18 év alatti) gyermekek gondozásának feladatát vállalják magukra.

A szülők szerepei, nevelési sajátosságok

Az emberiség a történelem során hosszú időn keresztül többgenerációs családokban élt, vagy esetenként több család tartózkodott egy helyen, így a gyermeket egyszerre sok felnőtt vette körül. Napjainkra ez a tendencia megváltozott. A magánéletben is jellemzővé váltak a folyamatosan csökkenő létszámú, zsugorodó családok, aminek hatására a felnőttek egyre kevesebb minőségi időt tudnak együtt tölteni gyermekeikkel (*Coulombe és Zimbardo*, 2015). Ezt a tényt támasztja alá *Uzsalyné* (2011) családapákról készített felmérése, amely arra enged következtetni, hogy az édesapák naponta nagyjából 15-20 percet töltenek együtt gyermekeikkel. *Uzsalyné* tanulmányában rámutat arra, hogy az

2 2011. évi népszámlás. 16. A családtípusok jellemzői (2015). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

édesapának a lehető legmeghatározóbb szereppel legkésőbb a gyermek óvodáskorában kell bekapcsolódnia a nevelésbe.

Az emberek hajlamosak a tökéletességre törekedni, pedig hibátlan szülő nem létezik, így az erre törekvőkben erős szorongás alakulhat ki emiatt. A gyermekek elsődlegesen a minőségi jelenléte, a biztonságot igénylik, amelyhez legalább egy ember állandó jelenléte szükséges az életükben (*Bryson és Siegel, 2020*). Többek között éppen emiatt a gyermekek – igaz, nem tudatosan – már közvetlenül a születésük után próbálkoznak az édesapjukkal való kapcsolatteremtéssel (*Dobson, 2003*). A gondoskodásnak alapvetően négy eleme van: megértés, fizikai biztonság, megnyugtató, érzelmi biztonság. A szülői jelenléte ennek értelmében befolyásolja az agy fizikai felépítését, összekapcsoltságát, tehát segíthet a kiállás, az erő, a kíváncsiság, a nyitottság, a kitartás és a rugalmasság kialakításában. Továbbá hozzájárul a gyermek saját maga általi megítéléséhez, önbecsüléséhez, a másokkal való gördülékeny együttműködéshez, segít a hitelesebbé, empátikusabbá, alkalmazkodóbbá válásban (*Bryson és Siegel, 2020*). A szülő leginkább a közös, együtt töltött minőségi idővel tudja erősíteni gyermekében a fontosságérzetet, míg a hitelesség érzését a gyermek döntéseinek helyeslésével, jóváhagyásával növelheti (*McDowell, 2015*). A szülői jelenléte hiányának azonban komoly hatásai lehetnek, hiszen befolyásolhatja a gyermek boldogságát, társas kapcsolatait, érzelmi fejlettségét, vezetői készségeit, illetve a szakmai és tanulmányi sikereit is (*East, Jackson és O'Brien, 2006*). Az édesapa nélkül felcseperedő fiatalok alapvetően introvertáltabbak, nehezebben kötnek barátságokat (*Bryson és Siegel, 2020*). Az olyan gyermekeknek kevésbé fejlett gondolkodási képességeik alakulnak ki, akikre nem figyelnek, akikkel nem bánnak megfelelően, vagy akiket folyton továbbadnak egymás között a felnőttek (*Dobson, 2003*). Bár az élet természetes velejárója a fájdalom és a szenvedés, a biztonságos kötődés kialakításával a szülők megtaníthatják gyermekeiknek, hogy soha nem maradnak egyedül bánattal (*Bryson és Siegel, 2020*).

Csernus (2009) szerint manapság a családok zöme nem boldog, a családtagok kiégették, fásultak, a szülők sokszor csak megszokásból vannak együtt, vagy az anyagi javak tartják össze őket. *Coulombe és Zimbardo (2015)* megállapították, hogy a felnőttek a szülővé válás után sokkal stresszesebbek lesznek, és nagyobb eséllyel jelentkeznek náluk valamilyen káros viselkedésforma. Utóbbi lehet fizikai erőszak, drogfogyasztás, alkoholfogyasztás, de akár testi és/vagy érzelmi hűtlenség is. A stresszfaktor különösen a férfiaknál az elfojtott, felgyülemlett érzelmeikben is megnyilvánul, hiszen őket arra nevelték, hogy mindent egyedül oldjanak meg, ne kérjenek segítséget, így mindezek mellett erős frusztrációval is együtt kell élniük a mindennapjaik során. A házasságot kötött párokat ezek a romboló magatartástípusok és a különböző stresszforrások el kísérik egészen a válásig, amely szintén a férfiakat érinti mélyebben. Ezt a tényt bizonyítja az is, hogy a házasság felbontása után tízszer annyian menekülnek az öngyilkosságba, mint nőnemű társaik. Ellenben a házasságot nem kötött pároknál az a tendencia figyelhető meg, hogy a gyermek születését még az újdonsült apa és anya együtt várja meg, mégis kétszer gyakrabban szűnnek meg ezek az élettársi viszonyok, mint a házasságok.

Ennek következtében az élettársi kapcsolatok többnyire (kétharmad részben) még a gyermek 10 éves kora előtt felbomlanak, így a fiúk szintén kétharmad részének édesapa nélkül kell felnőnie. Bár a házasságból való kilépés nehezebb, mégis az ezt az együttélési formát választó szülők jóval hatékonyabbak a nevelés tekintetében, mint a csupán élettársi viszonyban élők (*Coulombe és Zimbardo, 2015*). Az együtt maradó, majd együtt fejlődő, működő családokban élő szülők közül sokan képtelenek, vagy csak nehezen nőnek fel érzelmileg, aminek következtében a családon belül kevés a verbális, de a non-verbális intimitási forma is. A férfiaknál ez különösképpen megfigyelhető, nem mernek beszélni érzéseikről, inkább elfojtják azokat, így saját magukat is becsapják. Mivel a saját érzéseiket is nehezen vállalják fel, gyermekeikkel sem tudnak érzelmekről kommunikálni. Egy másik komoly probléma az apa-gyermek kapcsolatokban, hogy az apák sokszor saját magukat áltatják, különböző kifogásokat keresnek arra, hogy miért nem töltenek elég időt gyermekeikkel (pl. sokat dolgozik, ő a pénzkereső) (*Csernus, 2009*).

A gyermek előtt álló férfiminta meglétének és hiányának következményei

Az eredeti archetípus jelen van az apa mögött, amely kettősség a kisgyermek lelkében vegyülve, összemosva bújik meg. Az apa ősidők óta a védelmet, a biztonságot, az erőt, a törvényt testesítette meg, így nem is csoda, hogy a gyermekben az apa véleménye egy ehhez hasonló szabályként jelenik meg. Az apa az, aki véleményével képes önbizalmat, énerőt vagy jelentéktelenséget, tehetségtelenséget ébreszteni gyermekében aszerint, hogy ő maga hogyan vélekedik utódjáról és annak viselkedéséről, öltözködéséről, sikerességéről stb. (*Mohás, 2009*). A jó édesapa gyermeke életében nemcsak fizikailag, hanem szellemileg is jelen van, és minden egyes fontos dologról tud. Képes számára mindig jó hallgatóságot nyújtani, folyton érdeklődik, tanácsot ad, azonban nem akar minden apró titokról tudomást szerezni (*Uzsalyné, 2011*).

Az anya jelenléte nem fontosabb az apáénál, hiszen a leghatékonyabb nevelést a két szülő együttes munkája adhatja (*Uzsalyné, 2011*). *C. Molnár és Hidas (2015)* tanulmányukban rámutatnak, hogy napjainkban egyre jellemzőbb, hogy a korábbi, apajogú társadalmat az anyajogú váltja fel. Az 1950-es években jelentek meg olyan fogalmak, mint például apátlan nemzedék vagy utcasarki társadalom. A különböző fogalmak megjelenésének hátterében főleg a világháború állt, hiszen sok férfi veszítette életét, sokan pedig távol kényszerültek maradni otthonuktól, így kimondottan csak az anyákra hárult a nevelés feladata. Manapság ugyan több esetben van jelen az apa egy családban, de hiányzik a gyermekével kialakított intimitás jelensége és ezzel együtt a közös élmények is, aminek következtében nem vagy alig tud kialakulni az úgynevezett mitudat. Ahol nincs jelen ez a tudatosság, ott sokszor az éntudat is csirájában elfojtódik. A szülőlk nélküli világban az anyátlan/apátlan létezésnek két kimenetele lehet mind a nők, mind pedig a férfiak életében. Azonban mindkét nem életében következményképpen

jelenhet meg az érzelmi labilitás és a nagyobb erőfeszítések árán vagy egyáltalán nem történő felelősségvállalás. A férfiakat illetően az egyik csoportba azok tartoznak, akik fálják a nőket, ugyanakkor ki nem állhatják az ellenkező nemet. Nem képesek elköteleződni, csak haverokként, szükségleteik kielégítőjeként tekintenek a nőkre. A másik csoportot a szeretetre éhes férfiak alkotják. Ők azok, akik anyjukként tekintenek alkalmi partnerükre, sokszor gyerekszerembe helyezkednek (*C. Molnár és Hidas, 2015*).

Egy apa hiánya kulcsfontosságú egy fiatal boldogsága, egészsége, fejlődése szempontjából. *McDowell* (2007) szerint az apa hiánya sokkal nagyobb mértékben járul hozzá a fiatalkori bűnözéshez, mint a szegénység. Azok, akik vacsoraidőben beszélgetnek az édesapjukkal, jobb eredményeket érnek el az iskolában, sikeresebbek. Egy gyermekétől távol lévő apa nagyban elősegíti, hogy gyermeke alulmotivált, alacsony önértékeléssel rendelkező egyén legyen, aki nehezen áll ellen a csoportnyomásnak, a bűnözéseknek (*Harper és McLanahan, 2004*). Éppen emiatt az apa távollétében nevelkedő fiatal gyakrabban igényli a visszacsatolást, a pozitív megerősítést, szüksége van az önbizalma megerősítésére (*McDowell, 2007*). *Dobson* 2003-ban pedig arra a megállapításra jutott, hogy azok a fiúgyermekek, akik édesapjuk nélkül nevelkedtek, kétszer gyakrabban maradnak távol az iskolától. Szintén az apahiány következményeként tartják számon a különböző hangulat- és figyelemzavarokat. *Coulombe és Zimbardo* (2015) számos kísérletet és felmérést végzett arra irányulóan, hogy megismerjék az édesapa hiányából fakadó hátrányos tulajdonságokat, kevésbé fejlett kompetenciákat, képességeket. Felderítették, hogy 375%-kal nagyobb eséllyel lesz szükségük érzelmi vagy viselkedési gondjaik miatt valamilyen orvosi kezelésre azoknak a fiataloknak, akik csak az édesanyjukkal nevelkedtek. Ezenfelül két, általános iskolásokkal megíratott tesztről is számot adnak, melyekből kiderül, hogy az édesapával együtt nevelkedő tanulók az egyik esetben 27-ből 21 tesztkérdésben, míg a másik esetben 9-ből 8 felmérésrészen teljesítettek jobban. Az eredményekből kiderült, hogy a teljes családban nevelkedő fiataloknak több játszótársuk és jobb teljesítményük van az iskolában, valamint a későbbiek során nagyobb valószínűséggel folytatják tanulmányaikat. Ezekből az információkból már rendkívül jól látszik, hogy az olyan apák, akik nem mutatják meg gyermekeiknek a szeretet és elfogadás fontosságát, nem semleges, hanem kifejezetten negatív hatással vannak utódjaik fejlődésére (*McDowell, 2007*).

Meeker Apa és lánya című kutatásából (2017) megtudhatjuk, hogy azok a kisgyermekek, akik az életük első éveiben szorosán kötődnek édesapjukhoz is, ügyesebb problémamegoldók. Már hat hónapos kisbabáknál is megfigyelték, hogy előrébb járnak a mentális fejlődésben azok, akiknek a nevelésében az édesapa is jelentős szerepet töltött be. *Meeker* továbbá lejegyzti azt is, hogy azok a lányok, akikhez az édesapjuk közel áll, akik melegséget, odafigyelést és gondoskodást kapnak, jobban teljesítenek az iskolában, valamint kevésbé jellemző rájuk a visszahúzó magatartás és a szorongás. Kevesebbszer kísérelnek meg öngyilkosságot, elégedettebbek a testképükkel, kevésbé jellemző rájuk a depresszió, az alkohol- és kábítószer-fogyasztás, a túlsúly és az alacsony önbecsülés. Ezenfelül az említett fiatalok nagyobb biztonságban érzik magukat, magasabb

az önbizalmuk, közülük többen jelentkeznek felsőfokú tanulmányok elvégzésére, ügyesebbek a számolási és verbális készségeik, később kezdenek el aktív nemi életet élni, illetve ebből kifolyólag náluk alacsonyabb a nem kívánt terhességek aránya is. Nagyobb mértékben jellemzők a fejlődésbeli elmaradások, különböző tanulási és érzelmi, viselkedésbeli nehézségek az olyan lányokra, akik csak az édesanyjuk jelenlétében nevelkednek. Az apai szigor hiánya miatt kevésbé tudják kezelni indulataikat, nehezebben tudják elkülöníteni a jót és a rosszat egymástól (Meeker, 2017).

Az apa hiányának okai

Az édesapa hiánya eredhet az apa saját hibájából, de tőle függetlenül is fennállhat. Az előbbire példa, ha valamilyen bűncselekmény következményeképpen hosszú évekre börtönbe kell vonulnia, vagy ha egyszerűen nem kíván a gyermeke életében részt venni, valamint az is idesorolható, ha a családfő a már kialakult szenvedélybetegsége miatt képtelen kivenni szerepét a család életéből (Forward, 2014). Ellenben az apától független ok lehet, hogy nem is tud gyermeke létezéséről, vagy sajnálatos módon életét veszíti.

Az apahiány nemcsak fizikai, hanem érzelmi alapú is lehet, melynek háttérében többek között bántalmazás, szexuális erőszak vagy alkoholizmus is állhat. A bántalmazás áldozatául eső gyerekek önértékelése sérül, jellemző náluk az önpusztító viselkedésforma, értéktelenség, alkalmatlannak, szeretetre méltatlannak érzik önmagukat. Sok esetben saját magukat hibáztatják bántalmazóik helyett, hiszen a gyermekek könnyebben elviselik a büntudatot, mint azt a tényt, hogy a korábban védelemül szolgáló apában innentől kezdve nem tudnak megbízni (Forward, 2014). A szülők közül többen még mindig úgy vélik, hogy a gyerek testi fenyegetése nemcsak a szülő jogát, hanem egyben kötelességét is képezi. Az ilyen körülmények között felnövő fiatalok csak nagy nehézségek árán tudnak magukról pozitív énképet kialakítani. Az alkoholista családokban nevelkedő gyermekek közül minden negyedik maga is alkoholista lesz felnőttkorára. „Az alkoholizmus olyan, mint egy dinoszaurusz a nappali közepén. Egy kívülálló számára lehetetlen nem észrevenni, de azokat, akik együtt élnek vele, a szörny eltávolításának kilátástalansága arra kényszeríti, hogy úgy tegyenek, mintha nem is létezne” (Forward, 2014. 80. o.). Az idézetből jól kitűnik, hogy mi jellemző igazán az alkoholizmus csapdájában működni próbáló családokra: az alkoholista egyént csak úgy lehet „kigyógyítani”, ha önmaga is felismeri a problémát, és rá is szánja magát a kezdő lépésekre. Ez általában csak nagy nehézségek árán sikerülhet, így a szenvedélybetegét körülvevő családtagok inkább igyekeznek úgy tenni, mintha nem kellene szembenézniük egy, a család megfelelő működését erősen befolyásoló „dinoszaurusszal”. Az alkoholista apák nemcsak tettekkel, hanem szavakkal is sebeket ejtenek gyermekeiken, ám a verbálisan bántott gyermekekért még a legalaposabb, legodafigyelőbb hatóságok sem tehetnek semmit. A szexuális erőszak a szülő és a gyermek közötti legalapvetőbb bizalom tönkretételét jelenti, érzelmileg roncsoló hatása van. Kutatások kimutatták, hogy minden

tíz gyerekből legalább egyet valamelyik, a gyermek bizalmát élvező családtag akár tizennyolc éves koráig molesztálhat. A mérgező szülők kereszttüzeiben élő gyermekek rendszerint hasznavehetetlennek tartják magukat, önértékelésük a hosszú évek alatt megrongálódik (*Forward*, 2014).

A kutatás célja

Empirikus kutatásunk során az apák hiányának a Z generáció életére és személyiségére gyakorolt hatásait vizsgáltuk meg. Célul tűztük ki, hogy megismerjük, melyek az apa hiányának leggyakoribb okai, illetve hogy melyek a fiatalok édesapjukkal való legszebb és legrosszabb emlékei. Mindemellett kíváncsiak voltunk arra, hogy a fiatalok életében részt vett-e valaki, akire „apapótlékként” tudtak tekinteni.

Munkánk során a szakirodalmi feltárásunk alapján az alábbi feltételezések vizsgálatát tűztük ki célul:

- Az apa nélkül felnövő gyermekek nehezebben barátkoznak, nehezebben nyílnak meg (*Bryson és Siegel*, 2020).
- Az apa hiánya hatással van a fiatal önbecsülésére, magabiztosságára, gyakrabban van szüksége pozitív megerősítésre (*McDowell*, 2007).
- A mérgező szülők (pl. bántalmazás, alkoholizmus stb.) mellett felnövő fiatalok gyakran értéktelennek, alkalmatlannak tartják magukat, sérült önértékeléssel rendelkeznek (*Forward*, 2014).
- Az apa nélkül felnövő fiatalok érzelmileg instabilabbak, nehezebben vállalnak felelősséget (*Hidas és C. Molnár*, 2015).

Minta

Kutatásunkba olyan 18–24 év közötti fiatalokat (N=446) vontunk be, akik valamilyen okból kifolyólag apai háttér, apai támogatás vagy az apa tényleges fizikai jelenléte nélkül nőttek fel. A minta 82,3%-a nő (367 fő), 17,7%-a férfi (79 fő) volt. A vizsgálatban részt vett fiatalok átlagéletkora 21,14 év (SD=2,0). Az online közösségi felületeknek köszönhetően az ország összes vármegyéjéből érkeztek válaszok. A válaszadók legnagyobb arányban a fővárost 25,34% (113 fő) adták meg aktuális lakóhelyükként. Második legmagasabb arányban, 16,36%-kal (73 fő) Csongrád-Csanád vármegyéből, harmadik legmagasabbal, 11,43%-kal (51 fő) pedig Békés vármegyéből töltötték ki a kutatás alapjául szolgáló kérdőívet. Bács-Kiskun vármegye lakóinak 10,76% (48 fő), Pest vármegye lakóinak pedig 9,64% (43 fő) vallotta magát. Az ezt követő legmagasabb arányt 4,04%-kal (18 fő) az országon kívüliek alkotják. Fejér vármegyét 2,91%-kal (13 fő), Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyét pedig 2,47%-kal (11 fő) képviselték a kitöltők. Jász-Nagykun-Szolnok és Komárom-Esztergom vármegye lakói 10-10 fővel,

azaz 2,24%-os aránnyal vettek részt a kérdőív kitöltésében. Baranya vármegyét 1,79% (8 fő), Nógrád és Veszprém vármegyét 1,7% (7 fő), Heves vármegyét pedig 1,35% (6 fő) jelölte meg otthonaként. Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye 1,12%-os (5 fő), Zala vármegye 0,90%-os (4 fő), Tolna vármegye 0,67%-os (3 fő) aránnyal jelenik meg a válaszok között. A sereghajtó szerepét 0,45%-kal (2 fő) a Somogy és Hajdú-Bihar, valamint 0,22%-kal (1 fő) a Vas vármegyéből beérkező válaszadók töltötték be. A lakóhely típusa szerint a legtöbben (36,77%) várost jelöltek meg állandó lakóhelyükként. Egyéb településtípusról (tanya) egyetlen fő (0,22%) töltötte ki a kérdőívünket. A legmagasabb iskolai végzettség tekintetében a minta 68,13%-a (304 fő) érettségivel rendelkezik, 22%-a (98 fő) felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Általános iskolát 5,4% (24 fő), szakiskolai és szakmunkásképző intézményeket 4,5% (20 fő) jelölt meg legmagasabb iskolai végzettségként. A válaszadók közül egy fő sem jelölte, hogy nyolc osztálynál kevesebb lenne a legmagasabb iskolai végzettsége.

Mérőeszköz

A kutatási kérdések vizsgálatához a szakirodalom alapján összeállított, saját szerkesztésű kérdőívet használtunk fel, amely három nagyobb tematikus egységből állt. Az első rész a kitöltő személyes, demográfiai adataira (pl. életkor, nem, legmagasabb iskolai végzettség stb.) kérdezett rá, a második rész az édesapával kapcsolatban (pl. kapcsolattartás, foglalkozás, a hiány oka stb.) gyűjtött információkat. A harmadik tematikus egység pedig a kitöltő személyiségéből, illetve az apai jelenlét hiányából adódó tulajdonságaira és élményeire (önismereti jellegű kérdések, legjobb és legrosszabb élmények stb.) vonatkozó tételeket tartalmazott. A kérdőív 17 zárt és 3 nyílt kérdésből állt.

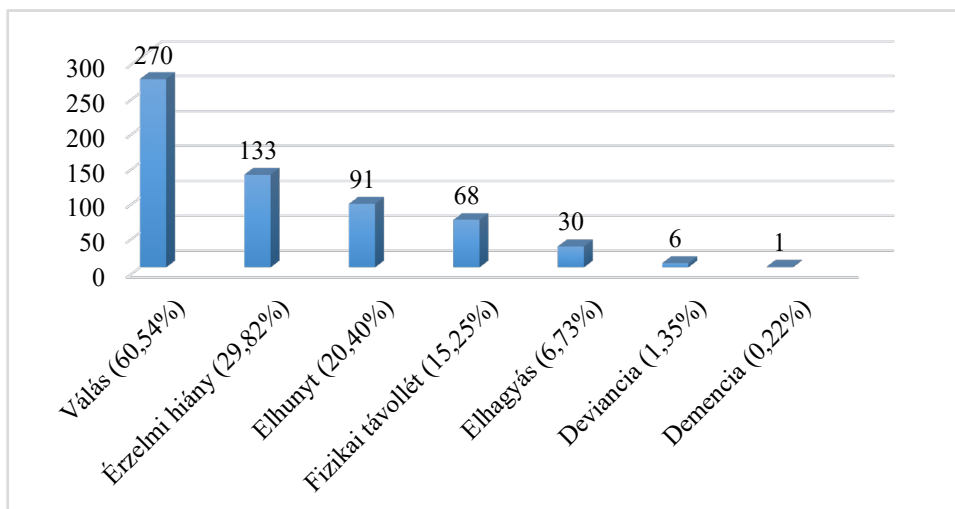
Adatfelvétel

Vizsgálatunkhoz online kérdőívet alkalmaztunk, amelyet a személyes kontaktjainkkal, valamint az egyik legnagyobb közösségi platformon (Facebook) keresztül osztottunk meg. Kutatásunkat a személyes kapcsolataink közbenjárásával részben hólabdamódszerrel, részben az online közösségi felület igénybevitelével végeztük. A kérdőív kitöltése önkéntes és anonim volt. Az űrlap 2020. november 24. és 28. között, 5 napig fogadott válaszokat.

Eredmények

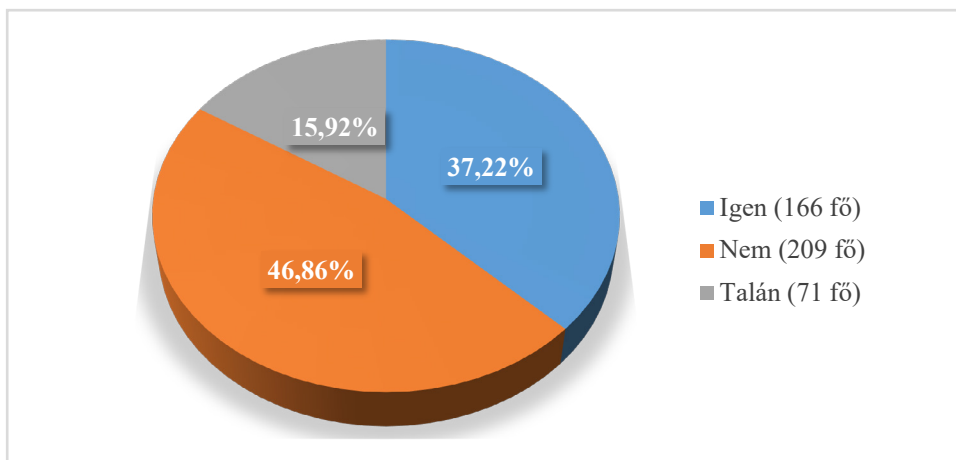
Elsőként arra voltunk kíváncsiak, hogy a kitöltők milyen arányban ismerik személyesen az édesapjukat. A válaszadók túlnyomó része, 89,24%-a (398 fő) jelezte, hogy ismeri az

édesapját, míg 10,76% (48 fő) arról számolt be, hogy soha nem találkozott vér szerinti apjával. A válaszadók közül csupán 41,26% (184 fő) tartja a kapcsolatot az édesapjával, 58,74% (262 fő) pedig valamilyen okból kifolyólag nem áll kontaktban vele. Ez magában foglalja azt a 48 főt is, akik egyáltalán nem is ismerik vér szerinti édesapjukat, valamint azokat is, akiknek az édesapja már születésükkor/születésük előtt elhagyta őket, továbbá azokat is, akiknek szülője korábban elhunyt.

1. ábra: Az apa hiányának okai

Az apahiány okainak feltérképezéséhez többszörös feleltválasztós kérdést használtunk (1. ábra). Az apahiány okaként a legtöbb válaszadó 60,54% (270 fő) a választ jelölte, 29,82%-uk (133 fő) az érzelmi hiányt nevezte meg. Édesapja halálát 20,40% (91 fő) adta meg válaszként. Az apa távollétéből fakadó hiányt, amely leginkább börtön, munka vagy egyéb elfoglaltság miatt jelentkezett, 15,25% (68 fő) válaszolta. A születéskor vagy a születés idejéhez közeli időpontban jelentkező elhagyás 6,73% (30 fő) életében volt jelen. A kitöltők 1,35%-a (6 fő) jelezte, hogy édesapja valamilyen devianciájának következtében nem veszi ki részét a gyermeke mindennapjaiból, míg 0,22% (1 fő) egy balesetből eredeztethető súlyos demencia okán szenved édesapja hiányától. Az okok kiválasztásánál rendkívül jellemző volt, hogy az érzelmi hiány mellé válasz és/vagy az apa fizikai távolléte párosult.

2. ábra: A kitöltők életében az apapótlék megjelenése szerinti eloszlás

A következő kérdésünk arra irányult, hogy van-e/volt-e a kitöltők életében olyan személy, akiről úgy gondolják, hogy legalább részben helyettesítette az édesapjukat (2. ábra). A válaszok negatív tendenciára utalnak, hiszen a válaszadók a 'nem', illetve a 'talán' válaszokat jelölték túlnyomó többségben. Azok, akik úgy érezték, hogy egy édesapát semmi és senki sem pótolhat, 46,86%-kal (209 fő) képviseltették magukat, akik csak részben értettek egyet a családfő pótolhatóságával, 15,92%-kal (71 fő) szerepeltek. A szerencsésebbek, akik valamelyest mégis belekóstolhattak az apai támogatás, az apai nevelés ízébe, 37,22%-kal (166 fő) jelentek meg. Az apai támogatás érzéséről 37,22%, azaz 166 fő vallotta azt, hogy megtapasztalhatta élete során.

Az apához kapcsolódó legjobb élmény	Relatív gyakoriság (%)
Közös program (horgászás, kirándulás, esti mese, beszélgetés, nevetés, nyaralás stb.)	47,31 (211 fő)
Nincs	35,43 (158 fő)
Vele való találkozás	2,91 (13 fő)
Ajándék (saját ló, áhított Barbie, tanulmányi út, autó, pénz stb.)	2,69 (12 fő)
Az egész gyermekkor	2,24 (10 fő)
Az összes	2,02 (9 fő)
Büszkeség	2,02 (9 fő)
Tanítások	1,35 (6 fő)
Védelmzés	0,90 (4 fő)

Az apához kapcsolódó legjobb élmény	Relatív gyakoriság (%)
A kitöltő életéből való eltűnése	0,90 (4 fő)
A vele való kapcsolat kezelésének megtanulása	0,45 (2 fő)
A szülők boldogsága	0,45 (2 fő)
Az édesapához való hasonlóság	0,45 (2 fő)
Testvér	0,22 (1 fő)
Becenév	0,22 (1 fő)
Életben van	0,22 (1 fő)
Cinkostársi szerep	0,22 (1 fő)

1. táblázat: Az apához kapcsolódó legjobb élmények eloszlása

Az apához köthető legjobb tapasztalat, élmény nyílt típusú kérdésként jelent meg az online kitölthető kérdőívben. A szöveges válaszokat kategóriaelemzéssel dolgoztuk fel (1. táblázat). A válaszok többsége, 47,31% (211 fő) valamilyen konkrét közös élményről számolt be a legjobb élményei között. Volt, aki közös kirándulásról, nyaralásról írt, volt, aki arról, hogy mindig az édesapja vitte óvodába, iskolába, vagy éppen ő ment érte, de akadtak egyéb közös program megnevezések is. Ilyenek például a horgászat, az esti mese, a közös sütés-főzés, versenyeken való együttes részvétel, focimeccsek, de többen megemlézték az édesapjukkal való mély beszélgetéseket, felhőtlen nevetéseket, viccelődéseket. A válaszadók 35,43%-a (158 fő) azt jegyezte le, hogy képtelenek visszaemlékezni, vagy csak rossz emléküik van az édesapával kapcsolatban, vagy az édesapa hiánya (pl. elhalálozás) miatt nem tudnak legjobb élményt említeni. A kitöltők 2,91%-a, azaz 13 fő az édesapával történő találkozást említette legjobb élményként. Az apától kapott valamilyen ajándékot legjobb élményként 2,69% (12 fő) jelölte meg. Közöttük akadt olyan, aki egészen hatalmas meglepetést kapott (pl. saját ló, tanulmányi út Kínába), de volt olyan is, aki azért ezt emelte ki, mert olyan ajándéktárgyat vagy élményt kapott az apától, amelyre már nagyon régóta vágyott. A teljes gyermekkorát 2,24% (10 fő) emelte ki pozitív élményként. Ők jellemzően nem tudtak kiemelni egy eseményt sem, azt írták, hogy számukra az egész gyerekkoruk szeretetben, örömben gazdagon telt. Hozzájuk hasonló véleményt 2,02% (9 fő) fogalmazott meg, számukra az összes, édesapjukhoz köthető élmény pozitív. További 2,02% (9 fő) valamilyen büszkeséggel teli pillanatot említett írásában. Ez egyrészt vagy arra irányult, amikor ők lehettek büszkék az édesapjukra, ám kisebb arányban az is megfogalmazódott, amikor az apa tűnt büszkének gyermeke okán. A családfő tanításait (pl. az élethez való hozzáállás, örök optimista felfogás, stratégiák megismertetése egy-egy meccs előtt) 1,35% (6 fő) értékelte a legfontosabbnak. Az apával közös momentumokból a válaszadók 0,90%-a (4 fő) valamilyen olyan eseményt emelt ki, amikor az édesapa védelmezte, oltalmazta gyermekét (pl. kórházi tartózkodás esetén, betegségektől való megóvás). A fiatalok közül

ugyancsak 0,90% (4 fő) jelezte, hogy számukra az jelentette a legjobb, édesapához köthető élményt, amikor végre eltűnt az életükből, hiszen vele együtt abbamaradt az addigi permanens szenvedés, zaklatás. Két-két fő, azaz a válaszadók 0,45%-a számára az apával való kapcsolat kezelésének megtanulása, az anya és az apa együttes boldogságának látványa, valamint az édesapához való külső hasonlóság jelenti a legpozitívabb élményt. Végül egy-egy fő válaszolta azt, hogy a testvérét köszönheti az édesapjának, vagy említi az apától kapott becenevet, egy személy pedig azt tartja a legpozitívabb élménynek, hogy még egyáltalán életben van az édesapja. További egy fő azt emelte ki, hogy az édesanya háta mögötti gyermeki szövetség, „cinkostársi viszony” jelenti számára az apához köthető legboldogabb emléket.

Az apához kapcsolódó legrosszabb élmény	Relatív gyakoriság (%)
Deviáns viselkedés (részegség, fizikai és mentális erőszak, szexuális abúzus, függőség, demencia)	23,32 (104 fő)
Nincs	18,83 (84 fő)
Elhagyás/Cserben hagyás	13,00 (58 fő)
Veszekedések, ordibálások	8,52 (38 fő)
Nem támogató, türelmetlen, bizalmatlan, érdektelen	6,95 (31 fő)
A halála, halál körüli élmények	6,73 (30 fő)
Megalázások/Verbális bántalmazás	5,38 (24 fő)
Kevés együtt töltött idő/Elhanyagolás	4,48 (20 fő)
Válás/Megcsalás	4,26 (19 fő)
Anyagi/érzelmi kijátszás	2,02 (9 fő)
Minden	1,79 (8 fő)
Hazugságok/Nem tartott ígérek	1,57 (7 fő)
Egy konkrét alkalom (szilveszter, baleset, nyár)	0,90 (4 fő)
Szigorúság	0,67
Elhúzódság/Elutasítás	0,45
Amikor a válaszadó megbántotta	0,45
Az anyának okozott fájdalmak	0,45
Nem szeretné megosztani	0,22

2. táblázat: Az apához kapcsolódó legrosszabb élmények eloszlása

Az apához kötődő legrosszabb élmény tekintetében is nyílt kérdéstípust használtunk. A kategóriaelemzés során 18 különböző kategóriát azonosítottunk (2. táblázat). Legnagyobb arányban, 23,32%-kal (104 fő) azok a fiatalok jelentek meg a kutatásunkban, akiknek az édesapja élete során valamilyen devianciával vagy demenciával küzd.

Arányait tekintve a válaszadók 18,83%-a (84 fő) arról számolt be, hogy nem tud, nem emlékszik, vagy egyáltalán nincs is az édesapjával közös negatív élménye. Ehhez nagyban hozzájárul, hogy a kérdőívben 91 olyan fő vett részt, akik édesapja már nem lehet közöttünk. Kiskori, válás utáni elhagyásról vagy a nevelkedés alatti valamilyen cserbenhagyásról (pl. az apa nem jelent meg a ballagáson/szalagavatón, az apa számára fontosabbá vált az új családja/új párja) 13% (58 fő) számolt be. Folyamatos, állandó, hangos veszekedéseket, vitákat vagy alkalmanként megesett durva ordibálásokat 8,52% (38 fő) talált rendkívül negatívnak az édesapával kapcsolatban. Az apa nem támogató, türelmetlen, érdektelen, bizalmatlan hozzáállását 6,95% (31 fő) fogalmazta meg válaszában. A családfő halálát, a halált övező körülményeket, a temetést, illetve az elhunyt testének látványát a kitöltők 6,73%-a (30 fő) találta szörnyű élménynek. Verbális bántalmazásnak, megalázó, lenéző viselkedésnek a válaszadó fiatalok 5,38%-a (24 fő) volt kitéve, amíg az édesapával együtt töltött időt kevésnek érzőnek, elhanyagoltnak a kérdőívben részt vevő fiatalok 4,48%-a (20 fő) vallotta magát. A megcsaláshoz, a váláshoz vezető körülményeket 4,26% (19 fő) ítélte a legnegatívabb élménynek az édesapával kapcsolatban. A válaszadók 2,02%-a (9 fő) említette meg az érzelmi, illetve az anyagi kijátszást az apa részéről. Ezzel kapcsolatban olyan történésekről számoltak be, amikor bíróság elé kellett állniuk az apa miatt, valamint több olyan esetről, amikor a saját édesapjuk lopta meg őket (pl. kiűritette a gyermeke perselyét/megfosztotta a nagymama örökségétől). Az apa nélkül felnövő fiatalok 1,79%-a (8 fő) egyetlen pozitív élményt sem tudott említeni, ellenben minden, az apával kapcsolatos eseményt negatívnak ítélt meg. Hét fő (1,57%) az apa folyamatos hazugságait, illetve be nem tartott ígéreteit nevezte meg legrosszabb élményként, négy fő (0,90%) egy konkrét alkalmat (pl. karácsony, elrontott nyár, húsvéti időszak) ragadott ki a rossz élmények közül, hárman (0,67%) pedig az apa túlzott szigorát említették. Két fő (0,45%) az apa érzelmi labilitását, az érzelmektől való visszahúzódását, elutasítását, további kettő (0,45%) személy pedig egy-egy olyan alkalmat mesélt el legrosszabb élményként, amikor ők maguk okoztak fájdalmat édesapjuknak. Szintén kettő fő, újabb 0,45%-kal azokat az alkalmakat tartja az apával kapcsolatos legnegatívabb élményeként számon, amikor az édesanyjával való bánásmód mély sebeket ejtett rajta. A kitöltők közül egyetlen fő (0,22%) jelezte, hogy nem szeretné megosztani a legrosszabb élményét.

A válaszadók személyiségére irányuló eredmények

A kérdések harmadik részében a válaszadó személyiségére, tulajdonságaira, jelenlegi állapotára irányulóan tettünk fel kérdéseket (3. táblázat). Az ezen belüli első témakörhöz többszörös feleletválasztós kérdéseket használtunk, így minden kitöltő annyi lehetőséget választhatott, ahány jellemzőt igaznak érzett saját magára vonatkozóan.

A válaszadó fiatalra jellemző tulajdonság	Relatív gyakoriság (%)
Segítőképzés	71,52 (319 fő)
Megfelelési kényszer	65,25 (291 fő)
Vannak konkrét, elképzelt saját céljai, jövőbeli tervei	64,80 (289 fő)
Önbizalomhiány	60,09 (268 fő)
Szeretethiány	52,47 (234 fő)
Maximalista	48,65 (217 fő)
Családcentrikus	44,17 (197 fő)
Könnyen megbocsát	37,89 (169 fő)
Társaságkedvelő, extrovertált	37,67 (168 fő)
Motivált	37,67 (168 fő)
Visszahúzó	37,44 (167 fő)
Nehezen, bizonytalanul alakít ki párkapcsolatot	37,44 (167 fő)
Több igaz barátja van	37,00 (165 fő)
Magabiztosság	35,87 (160 fő)
Mer és tud beszélni az érzelmeiről	34,75 (155 fő)
Önképzavarral küzd	34,30 (153 fő)
Könnyen szerez barátokat	33,86 (151 fő)
Elkötelező	32,51 (145 fő)
Könnyen alakít ki mély kapcsolatokat	29,60 (132 fő)
Félelem a kapcsolatoktól	28,48 (127 fő)
Motiválatlan	21,75 (97 fő)
Kompensációs törekvései vannak	21,75 (97 fő)
Gyakran fogyaszt alkoholt	15,47 (69 fő)
Csak magának akar megfelelni	14,80 (66 fő)
Könnyen és magabiztosan alakít ki párkapcsolatot	12,56 (56 fő)
Kiegyensúlyozott	10,99 (49 fő)
Szenvedélybeteg	7,17 (32 fő)
Gyakran fogyaszt tudatmódosító szereket	4,71 (21 fő)

3. táblázat: A kitöltő tulajdonságai, személyiségjegyei

A fiatalok nagyon magas arányban, 71,52%-ban (319 fő) segítőkészeknek, 65,25%-ban (291 fő) megfelelési problémákkal küzdőnek, 64,80%-ban (289 fő) saját jövőképpel, célokkal rendelkezőnek, illetve 60,09%-ban (268 fő) önbizalom-hiányosnak vallották magukat. A segítőkészség az édesapa nélkül felnövő gyermekekben sok esetben kialakul,

hiszen az édesanya magára maradásával rendszerint a gyermeknek is gyorsan fel kell nőnie, hogy segítse, támogassa a világra hozó szülőjét. A magabiztosság, az önmagába vetett hit hiányának magas aránya is igazoltnak látszik, hiszen több tanulmányban is megjelenik (Mohás, 2009; McDowell, 2007; McDowell, 2015), hogy a gyermek önmagába vetett hitére rendkívül nagy befolyással bír az édesapa jelenléte. A megfelelési kényszer egyrészt köthető a társadalom, illetve a közösségi média, az influenszerek által felállított elvárásokhoz, amelyeknek a fiatalok már szinte tudat alatt is igyekeznek eleget tenni. Másrészt azonban lehet szó egy olyan megfelelési kényszeréről is, amely az édesapa hiányából fakad, különösen, ha a válás vagy az elhagyás körülményei azt sugallták az utódnak, hogy ő tehet róla, majd azt később sem tisztázták. A konkrét célokkal való rendelkezés ilyen magas számú megjelölése meglepetésként hatott, mert azt feltételeztük, hogy az apai szigor, az apai útmutatás és a férfi általi, nagybetűs életbe való bevezetés hiánya miatt a fiatalok kilátástalanabbak, bizonytalanabbak azt illetően. Az önbizalomhiány érzését a szeretethiány 52,47%-kal (234 fő), a maximalizmus 48,65%-kal (217 fő), a családcentrikusság pedig 44,17%-kal (197 fő) követte. A maximalizmus jelentős mértékben köthető a megfelelési kényszerhez, nagyjából ugyanazon okok miatt kialakulható jelenség, valamint az is közrejátszhat ennek keletkezésében, ha a gyermek az apától csak azt kapta visszacsatolásként, hogy nem elég jó, folyamatosan megalázta, lenézte vagy verbálisan bántalmazta őt. A szeretethiány és a családcentrikusság emóciója is kialakulhatott az apa hiánya miatt, hiszen a csonka család képe felértékeli a teljes családot és az az által sejtetett boldogságot, feltétlen szeretetet, elfogadást. Azt valószínűsítettük, hogy a könnyen megbocsátók legfőképpen azok a fiatalok lesznek, akiknek tartósan az apa deviáns viselkedéséhez kellett igazodniuk, azonban a 169 fő közül 48 fő (28,40%) jelezte ezt. A többiek közül többen számoltak be arról, hogy korábban többször hazudott nekik az édesapjuk, elárulta, cserbenhagyta őket, ez szintén eredményezhette, hogy a fiatalok felnőtté válásukra könnyen megbocsátókká váltak. Érdekes arányban jelenik meg a kutatásban az is, hogy 37,67% extrovertáltak, míg 37,44% inkább introvertáltak vallja magát. A szoros összekapcsolódás miatt nem lehet egyértelmű következtetéseket levonni arra irányulóan, hogy az édesapa nélküli világban nevelkedő gyermekek egyértelműen valamelyik csoporthoz tartozók lesznek. Ami az eredményekből jól szembetűnik, az az, hogy csupán a résztvevők 35,87%-a (160 fő) választotta a magabiztosságot, 34,75% (155 fő) pedig azt, hogy bátran képesek beszélni az érzéseikről. Az apaminta hiánya miatt nem, vagy csak kevesekben alakult ki a kellő magabiztosság és az emóciókról való megnyilvánulás képessége. Ami szintén jól látható, hogy bár saját bevallásuk szerint a 18–24 éves fiatalok javarészt nem tartanak a kapcsolatoktól, mégis nehezen alakítanak ki társas kontaktusokat. A fiatalok 37,67%-a (168 fő) jelezte kellő motiváltságát, míg 21,75%-a (97 fő) ennek ellenkezőjéről, az életben jelenlévő motivátlanságról számolt be. A vizsgálatban 153 fő, azaz 34,30% önképzavarral küzd, amelyhez hasonló arányban, 32,51%-ban (145 fő) jelennek meg azok, akik azt vallják magukról, hogy képesek az elköteleződésre, sőt jellemzően ragaszkodók is. Kompenzációs törekvéseit 21,75% (7 fő) ismerte el. Gyakori

alkoholfogyasztó a válaszadók 15,47%-a (69 fő), akik közül 14 fő édesapja maga is alkoholproblémákkal küzdött. Szervedélybetegnek 7,17% (32 fő) titulálta magát, közöttük csupán 7 fő volt, akinek az apja szintén valamilyen függőségtől szenvedett. A gyakran tudatmódosító szereket fogyasztók 4,71%-ban (21 fő) jelentek meg, bár hasonló egyik válaszadó édesapjáról sem derült ki. Az ezt választók között 5 fő édesapja élt sokáig az alkohol fogságában.

Utolsó előtti kérdésként azt fogalmaztuk meg, hogy hiányzik-e a kitöltő fiatal életéből bármi, avagy teljesnek érzi azt. A válaszadók majdnem fele-fele arányban választották a két lehetőséget. A saját életét teljesnek 41,48% (185 fő) ítélte, míg 58,52% (261 fő) úgy érezte, hogy valami vagy valaki hiányzik a mindennapjaiból.

A fiatal életéből hiányzó komponens	Relatív gyakoriság (%)
Apa	23,91 (55 fő)
Párkapcsolat	16,09 (37 fő)
Család/Szülői támogatás	13,91 (32 fő)
Stabilitás/Kiegyensúlyozottság/Biztonság	11,74 (27 fő)
Szeretet/Törődés/Elfogadás	8,70 (20 fő)
Biztos anyagi háttér	5,65 (13 fő)
Barátok	5,65 (13 fő)
Életcél/Jövőkép	3,91 (9 fő)
Anya	3,48 (8 fő)
Motiváció	3,04 (7 fő)
Gyerek	3,04 (7 fő)
Valami	3,04 (7 fő)
Boldogság	2,61 (6 fő)
A megnyílás/bátorság képessége	2,61 (6 fő)
Egy biztos személy/pont	2,61 (6 fő)
Egzisztencia (Saját lakás)	2,17 (5 fő)
Önbizalom/Magabiztosság	2,17 (5 fő)
Sikerélmények/Diploma	1,74 (4 fő)
Bizalom	1,30 (3 fő)
Nyugalom/Pihenés	1,30 (3 fő)
Idő	0,87 (2 fő)
Gondolatok rendezéséhez segítség	0,43 (1 fő)
Pszichológus	0,43 (1 fő)

A fiatal életéből hiányzó komponens	Relatív gyakoriság (%)
Kutya	0,43 (1 fő)
Önállóság/Határozottság	0,43 (1 fő)

4. táblázat: A válaszadó életéből hiányzó komponensek

A kérdőív utolsó kérdésének megválaszolása nem volt kötelező a kitöltők számára. A kérdésünk az előző válaszhoz kapcsolódóan arra irányult, hogy mi/ki az a dolog/személy, ami/aki hiányzik az életükből (4. táblázat). Az előző kérdés eredményei azt mutatták, hogy 261 fő (58,52%) jelezte, hogy valami hiányzik az életéből, azonban csupán 230 fő (51,57%) fogalmazott meg ezzel a hiányzó elemmel kapcsolatban valamit. A válaszadók legnagyobb arányban, 23,91% (55 fő) az édesapát jelölték meg hiányzó elemként. A kitöltők közel hasonló arányban, 16,09%-ban (37 fő) egy jól működő, stabil párkapcsolatra, 13,91%-ban (32 fő) egy normális, rendes, támogató családra, családtagra vagy szülőkre, 11,74%-ban (27 fő) pedig kiegyensúlyozottságra, állandóságra, biztonságérzetre vagy stabilitásra vágynak. Az ezek után kisebb arányban megjelenő válaszok többnyire elrugaskodtak az apahiány témájától, a barátok, a boldogság, a pszichológus vagy az anyagi háttér megemlékezésével a pandémia nyomaira is következtetnünk kell, tekintettel arra, hogy a kérdőív a második lezárás idején keresett önkéntes kitöltőket. A válaszadók 8,70%-a (20 fő) a szeretetet, a törődést vagy éppen az elfogadást hiányolta. Ezenkívül elenyésző százalékban említették többek között a saját egzisztencia megteremtését, a motivációt, a saját gyermeket, egy háziállatot vagy éppen a sikerélményeket. Kutatásunk tematikája ellenére 3,48% (8 fő) az édesanya hiányáról számolt be. Akadt néhány olyan kitöltő is (3,04% (7 fő)), aki úgy érzi, hogy jelenleg nem teljes az élete, viszont képtelen megfogalmazni, vagy még nem jött rá, hogy mi az pontosan, amit hiányol belőle. Továbbá volt olyan válaszadó, aki nyugalomra, pihenésre vágyik, volt, aki szeretné visszakapni az emberekbe, illetve a férfiakba vetett hitét, de volt olyan is, aki időt szeretne nyerni. Két fő jelezte, hogy számára egy pszichológus, egy segítőtárs kellene, aki támogatja a gondolatai rendezésében, átbeszélésében, további hét fő pedig valamilyen tulajdonságot hiányolt önmagából.

Összegzés

A családfő hiányának vezető okai között a válás, az édesapa halála, valamint a különböző okokból eredeztethető érzelmi távollét állt. Az édesapa pótolhatóságát a válaszadók 46,86%-a (209 fő) abszurdnak találta, 15,92%-a (71 fő) csak részben értett egyet a családfő pótolhatóságával. A fiatal kitöltők csupán 37,22%-a (166 fő) volt az, aki – bár nem a saját édesapjától – saját bevallása szerint legalább némileg megkapta a megfelelő apai támogatást. A megjelölt személyiségjegyek között magas számban jelent meg az önbizalomhiány és a szeretethiány. Az előbbi a kitöltők 60,09%-a (268 fő), az utóbbit

52,47%-a (234 fő) érezte saját magára igaznak. Az önképzavart a válaszadók 34,30%-a (153 fő), a szociális kapcsolatok kialakításának nehézségét pedig a vizsgálatban részt vevők 37,44%-a (167 fő) jelölte válaszként. A valamilyen függőséggel, szenvedéllyel élő szülő(k) gyermekei, a kérdőív eredményei alapján, jellemzően valóban nem nyúlnak az édesapa életét romokba döntő eszközökhöz, szerekhez. A kutatási célok között szerepelt még, hogy megismerjük az apa nélkül felnövő fiatalok legjobb és legrosszabb élményeit, melyek kapcsán elmondható, hogy legmagasabb arányban, a kitöltők 47,31%-a (211 fő) valamilyen konkrét közös programot nevezett meg legjobb élményként, a legrosszabb tapasztalások vezető élményei között pedig az édesapa deviáns viselkedéséből fakadó élmények (23,32%), valamint a fiatal elhagyása vagy cserbenhagyása áll (13%).

A válaszadók közel harmada azt állítja magáról, hogy nehezen alakít ki kapcsolatokat, kevés barátal rendelkezik, míg a hiányzó komponensnél is több fő valamilyen biztos társat hiányol az életéből. Közel ugyanilyen arányban azonban azt is láthatjuk, hogy ennek éppen az ellenkezőjét hasonló arányban állították, miszerint egyszerűen alakítanak ki kapcsolatokat, könnyen barátkoznak, és egyáltalán nem tartanak a párkapcsolatok kialakításától.

Összességében megállapítható, hogy a családban mindkét szülő – köztük az apa gondozásban, nevelésben betöltött szerepe is – egyaránt meghatározó a gyermek személyiségfejlődése szempontjából, hiszen a gyermek a szülei által közvetített minta alapján sajátítja el azokat az ismereteket, benyomásokat, attitűdöket és szokásokat, melyek a későbbi társadalmi beilleszkedés alapját is képezik.

A szociálpedagógus lehetséges szerepe és feladatai az apahiány kapcsán

Egy szociálpedagógus számos területen elhelyezkedhet, rengeteg embercsoporttal foglalkozhat munkája során akár önkormányzati, akár állami vagy alapítványi közegben is. Az édesapa nélkül felnövő fiatalokkal főleg nevelési-oktatási intézményekben kerülhet kapcsolatba a szülő, a pedagógus vagy a gyermek önkéntes jelzése/jelentkezése révén. Fontos, hogy a szociálpedagógus mindig nyitott szemmel járjon, a prevenció, illetve korrekció előadásokon, csoportfoglalkozásokon előbújási lehetőséget, terepet biztosítson a segítségre szorulóknak számára. A gyermekek, fiatalok, de sokszor a felnőttek, pedagógusok vagy más szakemberek állandó kérdései között szerepel, hogy miben segíthet egy szociálpedagógus. A különböző lelki sérülésekkel rendelkező gyermekek, fiatalok részére különböző csoportfoglalkozásokat, érzékenyítő beszélgetéseket szervezhet, amelyek a válás, az egyszülős családmodell, a gyász, a szeretethiány, az életpálya stb. témái köré csoportosulhatnak. Az osztályokban-csoportokban szituációs játékok megszervezése és lebonyolítása segíthet az érintettek felkutatásában, sérelmeik feldolgozásában. Egyéni esetkezelés folyamán a szociálpedagógus kérdéseivel, empátiájával, együttérzésével segíthet a gyermek, fiatal bántalmain való átlépésében, miközben a ventilálás lehetőségét folyamatosan biztosítja az érintett számára. Különösen fiataloknál

az egyes terápiák alkalmazása szintén célravezető lehet, akár biblioterápia, akár zeneterápia vagy filmterápia igénybevételével. Mindezek segítenek az érintettnek külső szemlélőként belehelyezkedni a saját szituációjába, azonosulhat a szereplővel, a zene, a tánc hangulatával, amelyek rövid vagy hosszú távon közreműködhetnek a hiányérzet feldolgozásában, a problémák felismerésében és megoldásában (Rosta és Rostáné, 2021).

Irodalom

- Bryson, Tina Payne és Siegel, Daniel (2020): *A szülői jelenlét ereje – A gondoskodás hatása a gyerekek fejlődésére és agyműködésére*. Ursus Libris, Budapest.
- Buja Eleonóra (2008): Az apa szerepe a múltbéli és a korszerű családban. *Módszertani Közlemények*, **48**. 3. sz. 109–111.
- Coulombe, Nikita D. és Zimbardo, Philip (2015): *Nincs kapcsolat – Hová lettek a férfiak?* Libri Kiadó, Budapest.
- C. Molnár Emma és Hidas Judit (2015): *Anyátlan nemzedék – Az aktív-analitikus pszichoterápia tankönyve*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Csernus Imre (2009): Családi boldogság, családi pokol. In: Gutman Bea (2009, szerk.): *Családi boldogság, családi pokol? – Az együttélés művészete*. Jaffa Kiadó, Budapest. 51–69.
- Dobson, James (2003): *Fiúk nevelése*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest.
- East, Leah, Jackson, Debra és O'Brien, Louise (2006): Father absence and adolescent development: a review of the literature. *Journal of Child Health Care*, **10**. 4. sz. 283–295.
- Forward, Susan (2014): *Mérgező szülők – Hogyan szabaduljunk meg fájdalmas örökségünktől és nyerjük vissza életünket*. Háttér Kiadó, Budapest.
- Harper, Cynthia C. és McLanahan, Sara S. (2004): Father absence and youth incarceration. *Journal of Research on Adolescence*, **14**. 3. sz. 257–397.
- Hegedűs Judit (2006): Az apa-gyerek kapcsolat. In: M. Nádasi Mária (szerk.): *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Család, gyermek, társadalom*. ELTE PPK Neveléstudományi Intézet, Budapest. 20–21.
- McDowell, Josh (2015): *Apák 10 fogadalma*. Parakletos Könyvesház, Kiskunfélegyháza.
- McDowell, Josh (2007): *Az apai kapcsolat*. Parakletos Könyvesház, Kiskunfélegyháza.
- Meeker, Meg (2017): *Apa és lánya – Az apai jelenlét ereje*. Partvonal Könyvkiadó, Budapest.
- Mohás Livia (2009): Belső szilárdság és családunk múltja. In: Gutman Bea (2009, szerk.): *Családi boldogság, családi pokol? – Az együttélés művészete*. Jaffa Kiadó, Budapest. 119–148.
- Rosta Andrea és Rostáné Riez Andrea (2021): *Szociálpedagógia – Szakszociálpedagógia*. L'Harmattan Könyvkiadó, Budapest.
- Uzsálné Pécsi Rita (2011): *A nevelés az élet szolgálata 2*. Kulcs a muzsikához Kiadó, Pécs.